

Краєзнавчі дослідження І. Франка: історіографічні інтерпретації

У статті розглядається питання висвітлення в історіографії краєзнавчих досліджень І. Франка. Аналізуються різні підходи до вивчення краєзнавчих праць вченого радянськими, діаспорними та сучасними українськими вченими. Визначаються особливості формування наукового знання про І. Франка як краєзнавця представниками різних історіографічних шкіл.

Ключові слова: І. Франко, історіографія, краєзнавство, етнологія, етнографія, фольклористика.

Rostyslav Konta

The local studies of I. Franko: historiographical interpretations

The article examines the coverage in historiography the local studies of I. Franko. The author stresses that until recently this problem remained largely unnoticed by scientists. It was a minor and not so important in assessing the artistic heritage of the scientist in comparison with his achievements as a writer, poet, essayist, translator, public and political figure. Soviet scientists tendentiously evaluated I. Franko's works. Their researches have been constructed on the basis of Marxist-Leninist methodology. The emphasis was on political beliefs of scientist, which were submitted through the prism of fighting against Ukrainian «bourgeois nationalists». Diaspora studies differed significantly from the Soviet ideological counterparts. But in these studies a problem of scientific research of local history of I. Franko did not allocated in separate theme. The studies of Modern Ukrainian scientists only partially have raised this issue. As a result, it does not allow to form a general vision of bottlenecks and prospects for further research of local studies of I. Franko.

Key words: I. Franko, historiography, local history, ethnology, ethnography, folklore.

Rostyslav Konta

Краеведческие исследования И. Франко: историографические интерпретации

В статье рассматривается вопрос освещения в историографии краеведческих исследований И. Франко. Анализируются различные подходы к изучению краеведческих трудов ученого советскими, диаспорными и современными украинскими учеными. Определяются особенности формирования научного знания об И. Франко как краеведа представителями различных историографических школ.

Ключевые слова: И. Франко, историография, краеведение, этнология этнография, фольклористика.

Краєзнавчі наукові здобутки І. Франка до останнього часу переважно залишалися поза увагою вчених. Навіть після заснування М. Возняком окремого наукового напрямку під назвою «франкознавство» в середині 1920-х років вказана проблематика залишалася другорядною та не такою важливою в оцінці творчої спадщини І. Франка у порівнянні з його досягненнями як письменника, поета, публіциста, перекладача, громадського та політичного діяча.

У подальшому напрацювання радянських вчених відкрили новий етап в справі аналізу

стану вивчення наукової спадщини І. Франка¹. Загалом для бібліографічних та історіографічних оглядів літератури про великого українського вченого та письменника радянського періоду дослідження його творчості характерна тенденційність в основі якої лежала марксистсько-ленінська методологія. Акцент робився на політичних переконаннях І. Франка, що подавалися через призму боротьби з українськими “буржуазними націоналістами”.

Окремий напрям в історіографії складає література про І. Франка етнографічно-краєзнавчого

¹ Мороз О. До питання про вивчення наукової спадщини Івана Франка / О. Мороз, О. Дей // Іван Франко: статті і матеріали / МВО СРСР; Львів. держ. ун-т. – Харків: Вид. Харків. держ. ун-ту. – Збірник 3: 1951 – 1952. – 1952. – С. 185–208.

² Осічний Д. Перебування Івана Франка на Гуцульщині / Д. Осічний // Радянське Прикарпаття. – Станіслав: [б. в.], 1956. – С. 122–124; Арсенич П. З фольклорно-етнографічної діяльності І.Я. Франка на Гуцульщині / П. Арсенич // Народна творчість та етнографія. – 1981. – № 4. – С. 46–51; Білінкевич І. Гуцульщина манила його / І. Білінкевич // Жовтень. – 1986. – № 8. – С. 95–101; Паньків Т. Етнографічна діяльність І. Я. Франка на Покутті / Т. Паньків // Іван Франко – письменник, мислитель, борець за дружбу між народами: [тези доп. обл. наук. конф., присвяч. 130-річчю від дня народж. Великого Каменяра]. Івано-Франківськ: [б. в.], 1986. – С. 84–85; Грабовецький В. Історико-краєзнавчі погляди Івана Франка в його праці «Галицьке краєзнавство» / В. Грабовецький // IV Республіканська наукова конференція з історії краєзнавства: [тези доп. і повідомл.]. – К.: [б. в.], 1989. – С. 64–65; його ж. Іван Франко про Галицький край / В. Грабовецький // тези доповіді та повідомлення науково-теоретичної конференції, присвяченої 500-річчю початку селянського повстання на Прикарпатті під проводом народного героя Мухи. – Івано-Франківськ: [б. в.], 1990. – С. 10–11; Данилюк А. Внесок Івана Франка в дослідження народного будівництва Українських Карпат та Прикарпаття / А. Данилюк // Іван Франко і світова культура: [матеріали міжнар. симпоз. ЮНЕСКО]. – Кн. 2. – К.: [б. в.], 1990. – С. 112–113.

³ Білінкевич І.О. Іван Франко і Коломия [Текст] / І.О. Білінкевич. – Івано-Франківськ: Галичина, 1991. – 24 с.; Арсенич П. Шляхами Івана Франка по Гуцульщині / П. Арсенич // Гуцульщина. – 1993. – № 8–9. – С. 8–9; Арсенич П. Іван Франко на Прикарпатті / П. Арсенич // Обрії. – 1996. – № 1. – С. 37–42; Гаврилів Б. Прикарпаття в історико-краєзнавчих дослідженнях Івана Франка [Текст] / Б. Гаврилів. – Івано-Франківськ: [б. в.], 2000. – 37 с.; Скоморовський В. Краєзнавчі студії Івана Франка / В. Скоморовський // Краєзнавчий збірник на пошану Богдана Гавриліва. – Івано-Франківськ: [б. в.], 2003. – С. 91–96; Скоморовський В. Іван Франко як краєзнавець / В. Скоморовський // Краєзнавець Прикарпаття. – 2004. – № 3. – С. 40–42; Скоморовський В.Б. Історико-краєзнавчі погляди Івана Франка [Текст]: дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Скоморовський Віталій Богданович; Прикарпатський національний ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ, 2005. – 196 арк.; Скоморовський В. Історико-краєзнавчі погляди Івана Франка [Текст] / В. Скоморовський. – Івано-Франківськ: Гостинець, 2006. – 236 с.; Горак Р. Ранні мандрівки Бойківщиною Івана Франка в його творчості та епістолярії / Р. Горак // Етнос і культура. – 2005/2006. – № 2/3. – С. 5–15; Скоморовський В. Внесок Івана Франка у розвиток української краєзнавчої науки / В. Скоморовський // Матеріали V Буковинської Міжнародної історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 130-річчю заснування Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, 29 вересня 2005 р., Чернівці. – Чернівці, 2005. – Т. 1: Історія України. Краєзнавство. – С. 443–447; Ільницький І. Слідами І. Франка на Бойківщині / І. Ільницький // Дзвін. – 2005. – № 1. – С. 125–127; Луцький Я. Іван Франко – краєзнавець і мандрівник / Я. Луцький // Вісник Прикарпатського університету. Історія. – Івано-Франківськ: [б. в.], 2006. – Вип. 10/11. – С. 218–225; Луцьок Г. Місця перебування Івана Франка у Криворівні / Г. Луцьок // Праці НТШ. – Косів, 2006. – Т. 2. Краєзнавство. – С. 59–61; Луцький Я. Туристичними стежками Івана Франка / Я. Луцький // Краєзнавець Прикарпаття. – 2006. – № 8. – С. 17–21; Карась Г. Іван Франко і музична культура Прикарпаття / Ганна Карась // Вісник. – Івано-Франківськ, 2007. – Вип. 10–11. – С. 18–24; Попадюк М. Сліди, вкарбовані у вічність. Іван Франко і Снятинщина [Текст]: статті та матеріали / М. Попадюк, В. Харитон. – Снятин: Прут Принт, 2006. – 95 с.; Арсенич П. Іван Франко і Прикарпаття [Текст] / П. Арсенич. – Івано-Франківськ: Нова зоря, 2006. – 352 с.; Арсенич П.

характеру, що охоплює як регіональний аспект етнологічних зацікавлень автора, так і праці присвячені зв'язку вченого з окремими місцями України. Цей пласт літератури почав формуватися ще в радянський період², але особливого поширення подібні дослідження набули в період незалежності України³.

В даному контексті слід виділити низку конференцій, присвячених І. Франку, що проводилися як в Радянському Союзі, так і в діаспорі⁴. Останні за своїм змістом суттєво відрізнялися від заідеологізованих радянських аналогів. Ос-

новним же змістом і напрямом організації конференцій, присвячених І. Франку в радянській Україні була пропаганда його творчості, яка трактувалася в контексті дружби слов'янських народів та ідей революційної боротьби проти експлуататорів⁵, а тому проблематика краєзнавчих досліджень І. Франка переважно залишалася поза увагою дослідників.

Традиції франківських наукових конференцій започаткованих в радянські часи продовжились і в період незалежної України та наповнились новим змістом⁶. Досить помітною тенденцію, яка

Місцями життя і діяльності Івана Франка на Прикарпатті / П. Арсенич // Хто є хто на Івано-Франківщині. Новітня історія через віки. – Вип. 3. – К.: [б. в.], 2006. – С. 17–36; *Гаврилів Б.М.* Іван Франко в Станіславові [Текст]: історико-краєзн. вид. / Б.М. Гаврилів. – Івано-Франківськ: Тіповіт, 2006. – 96 с.; *Луцький Я.* Іван Франко – краєзнавець і мандрівник / Я. Луцький // Вісник Прикарпатського університету. Історія. – Івано-Франківськ: [б. в.], 2006. – Вип. 10/11. – С. 218–225; *Гнатюк М.* З Гуцульщиною в серці: Іван Франко і Гуцульщина / Михайло Гнатюк // Гражда. – 2006. – № 14. – С. 23–25; *Грабовецький В.* Прикарпаття і Каменяр: до 150-річчя з дня народж. Івана Франка: зб. / В. Грабовецький. – [2-е вид., доп.]. – Івано-Франківськ: [б. в.], 2006. – 100 с.; *Гуралюк П.* Шляхами Івана Франка на Покутті та Гуцульщині / П. Гуралюк // Праці НТШ. – Т. 2: Краєзнавство. – Косів: [б. в.], 2006. – С. 54–58; *Денисюк І.* Іван Франко у Криворівні / Іван Денисюк // Гражда. – 2006. – № 14. – С. 26–32; *Скоморовський В.* Краєзнавчі дослідження Івана Франка / В. Скоморовський // На вітвар історії України: ювілейний збірник на пошану академіка АН Вищої школи України, професора В.В. Грабовецького / МОНУ; Прикарпатський національний ун-т ім. В. Стефаніка; Ін-т історії політології; [редкол.: Кугутяк М.В., Райківський І.Я., Галицька-Дідух Т.В. та ін.]. – Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаніка, 2008. – С. 418–428; *Дутчак О.* Українська історіографія про краєзнавчу діяльність Івана Франка / Олена Дутчак // Вісник Прикарпатського університету. Історія. Вип. 16. – Івано-Франківськ, 2009. – С. 153–162.

⁴ У сторіччя народин Івана Франка [Текст]: зб. праць і ст. приготованих на наукову конференцію 12 і 13 травня 1956 у виданні НТШ і «Свободи» / Передм. від ред. – Нью-Йорк: [б. в.], 1957. – 197 с. – (Записки / НТШ; т.166). – Текст парал. англ. – Авт. ст.: В. Дорошенко, Б. Кравців, О. Кульчицький, В. Янів, В. Мудрий та ін.

⁵ Великому Каменярєві: Тези доповідей і повідомлень Наукової конференції, присвяченої 110-річчю з дня народження і 50-річчю з дня смерті І.Я. Франка. – Вінниця, 1966. – 95 с.; Іван Франко – письменник, мислитель, борець за дружбу між народами: [тези доп. обл. наук. конф., присвяч. 130-річчю від дня народж. Великого Каменяря]. – Івано-Франківськ: [б. в.], 1986. – 124 с.

⁶ Науково-теоретична регіональна міжвузівська конференція, присвячена 135-річчю з дня народження І.Франка: тези. – Івано-Франківськ: [б. в.], 1991. – 56 с.; Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин [Текст]: матеріали міжнар. наук. конф., Львів, 25-27 вересня 1996 р. / Львівський держ. ун-т ім. Івана Франка, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; ред. Л. Бондар [та ін.]. – Львів: Світ, 1998. – 872 с.; Франківська наукова конференція (15; 2000; Львів). Тези доповідей п'ятнадцятої щорічної наукової Франківської конференції [Текст]: (27–29 вересня 2000 року) / відп. ред. т П.Я. Салевич; Львівський національний ун-т. Інститут франкознавства. – Л.: [б.в.], 2001. – 98 с.; Франківські наукові конференції (17; 2002; Львів). Тези доповідей XVII (8–9 жовтня 2002 р.), XVIII (9–10 жовтня 2003 р.), XIX (10–11 жовтня 2004 р.) Франківських щорічних наукових конференцій [Текст] / упоряд. Л. Бондар; відп. ред. І. Денисюк; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Інститут франкознавства. – Л.: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2007. – 180 с.; Іван Франко і національне й духовне відродження України. До 150-ї річниці від дня народження [Текст]: матеріали наук.-практ. конф., 18 травня 2006 р. / уклад. Л.І. Романова; ред. С.М. Миценко; Харківська держ. наукова бібліотека ім. В.Г. Короленка, Науково-методичний педагогічний центр управління освіти, Харківської міської ради. – Х.: ХДНБК, 2006. – 116 с.; Іван Франко: дух, наука, думка, воля: матеріали Міжнародного наукового і конгресу, присвяченого 150-річчю від дня народження Івана Франка (Львів, 27 вересня – 1 жовтня 2006 р.) / МОНУ; Львівський нац. ун-т ім. І. Франка; [відп. ред. І. Вакарчук; редкол. Б. Бунчук, І. Гунчик, Р. Зорівчак та ін.]. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка. – Т. 1. – 2008. – 1158 с. та ін.

простежується останнім часом у дослідженні наукової спадщини І. Франка – це вивчення його доробку через призму краєзнавства⁷. Деякі конференції навіть побудовані за регіональною ознакою та сфокусовані на висвітленні діяльності вченого в першу чергу як краєзнавця⁸.

Водночас ми можемо спостерігати тенденції до вивчення історико-краєзнавчої теми в наукових дослідженнях М. Грушевського⁹ та його співпраці з І. Франком в рамках їх спільної роботи в Науковому товаристві імені Шевченка у Львові¹⁰.

Окремим видом історіографічних праць, які з'явилися останнім часом та безпосередньо пов'язані з оцінкою краєзнавчих студій І. Франка в Науковому товаристві імені Шевченка у Львові є дослідження В. Галика¹¹ та О. Дутчак¹². Аналізуючи історіографічне опрацювання теми "Галицьке Підгір'я у громадсько-політичній та науковій діяльності Івана Франка" В. Галик прийшов до висновку, що "українська наука має

певні здобутки у дослідженні громадсько-політичної діяльності, історико-краєзнавчих та етнографічно-фольклорних праць І. Франка, які присвячені Галицькому Підгір'ю, але однак недостатньо проаналізовано їх з джерельно-критичної точки зору"¹³. В свою чергу О. Дутчак наголосила на тому, що «сьогодні назріла потреба підсумувати надбання науковців різних напрямів, подати так званий історіографічний зріз стану дослідження організаційно-мандрівницької та краєзнавчої діяльності Івана Франка, а також виокремити проблеми, які не знайшли належного висвітлення на сторінках наукових праць»¹⁴. Таким чином, відповідний попередній аналіз історіографічної бази краєзнавчих досліджень І. Франка дозволяє виділити окремі історіографічні школи та напрями характерні для висвітлення даної проблеми в літературі разом з обґрунтуванням необхідності подальшої роботи у цьому напрямі та виділенням перспективних тем для наукових пошуків.

⁷ *Грабоовецький В.В.* Історико-краєзнавчі аспекти праці І.Я. Франка «Панщина та її скасування 1848 р. в Галичині» / В.В. Грабоовецький // Розвиток історичного краєзнавства в контексті національного і культурного відродження України: Тез. доп. і повід. V Всеукр. конф. – К.; Кам'янець-Подільський, 1991. – С. 126–127.

⁸ Іван Франко і Буковина [Текст]: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 150-річчю від дня народження Івана Франка, Чернівці, 22 вересня 2006 р. / ред. кол. Н. Д. Бабич [та ін.]; Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича, Чернівецьке обласне об'єднання ВУТ «Просвіта» ім. Тараса Шевченка, Буковинське етнографічне товариство, Буковинський центр археологічних досліджень. – Чернівці: Прут, 2006. – 464 с.

⁹ *Гаврилів Б.М.* Історико-краєзнавча тема в наукових дослідженнях М. Грушевського / Б.М. Гаврилів // Тези доповідей та повідомлень науково-теоретичної конференції, присвяченої 125-річчю від дня народження академіка Михайла Грушевського. – Івано-Франківськ, 1991. – С. 48–49; *Тарабан В.* Історичне краєзнавство Галичини у науковій спадщині М. Грушевського / В. Тарабан // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом, наук. конф. / Львів, ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – С. 143–144.

¹⁰ *Франко З.* Михайло Грушевський і Іван Франко / З. Франко // Михайло Грушевський: Зб. наук, праць і матеріалів Міжнар. ювіл. конф., присвяч. 125-річчю з дня народж. М. Грушевського. – Львів. – 1994. – С. 291–296; *Франко А.* Співпраця М. Грушевського та І. Франка у Науковому товаристві ім. Т. Шевченка / А. Франко // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом, наук. конф. / Львів, ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – С. 35–38.

¹¹ *Галик В.* Галицьке Підгір'я у громадсько-політичній та науковій діяльності Івана Франка (історіографія проблеми) / В. Галик // Наукові записки. – Дрогобич, 2009. – Вип. 24: Проблеми гуманітарних наук. Історія. – С. 158–177.

¹² *Дутчак О.* Українська історіографія про краєзнавчу діяльність Івана Франка / Олена Дутчак // Вісник Прикарпатського університету. Історія. – Вип. 16. – Івано-Франківськ, 2009. – С. 153–162.

¹³ *Галик В.* Галицьке Підгір'я у громадсько-політичній та науковій діяльності Івана Франка (історіографія проблеми) / В. Галик // Наукові записки. – Дрогобич, 2009. – Вип. 24: Проблеми гуманітарних наук. Історія. – С. 170.

¹⁴ *Дутчак О.* Українська історіографія про краєзнавчу діяльність Івана Франка / Олена Дутчак // Вісник Прикарпатського університету. Історія. – Вип. 16. – Івано-Франківськ, 2009. – С. 153.

Враховуючи той факт, що краєзнавча наука є комплексною дисципліною та охоплює низку етнологічних проблем на регіональному рівні, то виділення саме етнографічного аспекту наукових пошуків І. Франка, на нашу думку, узгоджується з поглядами краєзнавців, які долучилися до проблеми історіографічного вивчення наукової спадщини великого українського вченого. Більше того, така постановка проблеми значно розширює та збагачує предметне поле франкознавства як гуманітарної дисципліни, а також сприяє формуванню наукового бачення внеску окремих науковців в становлення та розвиток краєзнавства в Україні.

Останнім часом з'являються історіографічні дисертаційні дослідження, присвячені вивченню краєзнавчого доробку І. Франка. Так, зокрема, дисертація вже згаданого нами В. Галика¹⁵ спрямована на історіографічне дослідження краєзнавчого аспекту наукових пошуків вченого. Окремі історіографічні узагальнення матеріалу можна знайти у вступних та у відповідних розді-

лах дисертаційних досліджень, які прямо чи опосередковано торкаються етнографічно-краєзнавчих досліджень І. Франка.

Так, ще в 50-х рр. ХХ ст. розпочалася розробка дисертаційних тем, що торкалися наукової діяльності: І. Франка як етнографа та фольклориста, до яких долучилися відомі в подальшому дослідники творчості вченого як О. Дей¹⁶, М. Нечиталюк¹⁷, М. Ломова¹⁸, а подальшому – М. Мороз¹⁹, Т. Руда²⁰ та ін. Відповідно окремі результати досліджень цих вчених, що були видані у вигляді монографій в тій чи іншій мірі містили історіографічні огляди літератури, але з однією суттєвою вадою – відсутністю праць вчених, які кваліфікувалися як вороги радянської влади²¹.

Подібний підхід до аналізу історіографічних узагальнень, що частково пов'язані з краєзнавчими дослідженнями І. Франка можна застосувати і при огляді сучасних монографій та дисертаційних досліджень написаних на їх основі. Це, зокрема, дисертації А. Франка²², А. Вовчака²³, В. Скоморовського²⁴, М. Василенка²⁵,

¹⁵ Галик В.М. Галицьке Підгір'я в громадсько-політичній та науковій діяльності Івана Франка [Текст]: автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Галик Володимир Миколайович; Прикарпатський національний ун-т ім. Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2009. – 20 с.

¹⁶ Дей О. Значение народного творчества в формировании критического реализма Ивана Франко: Автореф. дис... канд. филол. наук / АН УССР. Ин-т искусствоведения, фольклора и этнографии. – К., 1950. – 16 с.

¹⁷ Нечиталюк М.Ф. Драматургія Івана Франка і народна творчість. Дис. на одерж. наукового ступ. канд. філол. наук. – Львів, 1951. – 288 арк.

¹⁸ Ломова М.Т. Діяльність І.Я. Франка як етнографа. Дис... канд. іст. наук. – Львів, 1955. – 265 арк.

¹⁹ Мороз М.О. Питання бібліографії і атрибуції творів Івана Франка. Дис... канд. філол. наук. – Львів, 1962. – 229 арк.

²⁰ Рудая Т.П. Иван Франко – исследователь славянского фольклора: автореф. дисс ... канд. филол. наук. спец. 648. Фольклористика / Т. П. Рудая. – К. : Ин-т искусствоведения, фольклора и этнографии им. М. Ф. Рылского, 1971. – 28 с.

²¹ Ломова М.Т. Етнографічна діяльність І. Франка / М.Т. Ломова. – К.: Вид-во Акад. наук Укр. РСР, 1957. – 120 с.; Возняк М.С. З життя і творчості Івана Франка / М.С. Возняк. – К.: АН УРСР, 1955. – 340 с.; Руда Т.П. Иван Франко – дослідник слов'янського фольклору / Т.П. Руда. – К.: Наукова думка, 1974. – 155 с.; Дей О. Иван Франко: Життя і діяльність / О. Дей. – К.: Дніпро, 1981. – 355 с. та ін.

²² Франко А. Науково-організаційна і видавнича діяльність Івана Яковича Франка у науковому товаристві ім. Т.Г.Шевченка: Автореф. дис... на здоб. наук. ступ. канд. іст. наук. 07.00.02 / А.Д. Франко; Нац. АН України. Ін-т історії України. – К., 1995. – 16 с.

²³ Вовчак А.С. Українська фольклористика у німецькомовних джерелах кінця ХІХ - початку ХХ ст. [Текст]: автореф. дис... канд. філол. наук; 10.01.07 / Вовчак Андрій Степанович; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2001. – 20 с.

²⁴ Скоморовський В.Б. Історико-краєзнавчі погляди Івана Франка [Текст]: автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Скоморовський Віталій Богданович; Прикарпатський національний ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ, 2006. – 20 с.

²⁵ Василенко М.Г. Редакторська та видавнича діяльність Івана Франка [Текст]: автореф. дис... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.05 / Василенко Михайло Григорович; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. – К., 2008. – 19 с.

О. Дутчак²⁶ та ін. Разом з тим, потрібно врахувати те, що на сьогодні дисертаційні дослідження, що стосуються постаті І. Франка захищаються за різними науковими напрямками (історія, філологія, соціологія та ін.), відповідно й аналіз історіографічної бази в них відрізняється відповідно до завдань кожної науки.

На сьогодні робляться спроби історіографічних досліджень, що лише опосередковано торкаються краєзнавчих зацікавлень І. Франка. На нашу думку, це є суттєвою прогалиною в науковому знанні про вченого, оскільки саме етнографічно-краєзнавчі наукові пошуки І. Франка не лише багато в чому визначили його наукові погляди, але й сформували світоглядні засади творчої та громадсько-політичної діяльності вченого.

Водночас на сучасному етапі розвитку наукового знання про І. Франка намітилися і певні позитивні зрушення, що стосуються аналізу проблем, які потребують подальшого вивчення разом з історіографічними узагальненнями, присвяченим дослідженню наукових здобутків вченого. На особливу увагу в даному контексті заслуговує стаття В. Масненка²⁷, в якій автор виділив як окремий напрям дослідження етнографічно-фольклористичних студій І. Франка за регіональним принципом. Оцінюючи І. Франка як історичну постать в сучасній українській історіографії В. Масненко наголошує на двох основних моделях його осмислення, а саме: національній (домінуючій на сьогодні в українській науці) та постмодер-

ній (позанаціональній). Автор зазначає, що на сьогодні активно опрацьовуються нові раніше не досліджувані аспекти й сюжети життя і творчості І. Франка, які до останнього часу були табуовані чи закриті для дослідників, а також починають застосовуватися нові «...методологічні підходи, які пропонують мультиідентифікаційний погляд на його особу на тлі тогочасного суспільства»²⁸.

Отже, аналіз історіографічних узагальнень, пов'язаних із вивченням краєзнавчої спадщини І. Франка, не відповідає потребам сучасної науки, оскільки відсутність комплексного підходу до вирішення поставленого завдання не дозволяє крок за кроком простежити, як відбувалося накопичення знань з даної проблеми, виявити їх специфіку та вказати на те, які фактори вплинули на цей процес. Сучасні наукові пошуки вчених лише побіжно торкаються поставленої нами проблеми, що не дозволяє сформувати загальне бачення вузьких місць та перспектив для подальшої розробки питання краєзнавчих досліджень І. Франка. Найближче до даної проблеми підійшли дослідники, що займаються історіографічними узагальненнями висвітлення краєзнавчого доробку вченого. Водночас сучасний стан розвитку науки вимагає комплексного і системного історіографічного дослідження краєзнавчих наукових пошуків І. Франка, що має забезпечити високий рівень теоретичного опрацювання проблем становлення та розвитку краєзнавства в Україні.

References

Moroz O. Do pytannia pro vyvchennia naukovoї spadschyny Ivana Franka / O. Moroz, O. Dej // Ivan Franko: statti i materialy / MVO SRSR; L'viv. derzh. un-t. – Kharkiv: Vyd. Kharkiv. derzh un-tu. – Zbirnyk 3: 1951 – 1952. – 1952. – S. 185–208.

Osichnyj D. Perebuvannia Ivana Franka na Hut-sul'schyni / D. Osichnyj // Radians'ke Prykarpattia. – Stanislav: [b. v.], 1956. – S. 122–124; Arsenych P. Z fol'klorno-etnohrafichnoi diial'nosti I.Ya. Franka na Hut-sul'schyni / P. Arsenych // Narodna tvorchist' ta etnohrafiiia. – 1981. – № 4. – S. 46–51; Bilynkevych I. Hut-

sul'schyna manyla joho / I. Bilynkevych // Zhovten'. – 1986. – № 8. – S. 95–101; Pan'kiv T. Etnohrafichna diial'nist' I. Ya. Franka na Pokutti / T. Pan'kiv // Ivan Franko – pys'mennyk, myslytel', borets' za druzhbu mizh narodamy: [tezy dop. obl. nauk. konf., prysviach. 130-richchiu vid dnia narodzh. Velykoho Kameniaru]. – Ivano-Frankivs'k: [b. v.], 1986. – S. 84–85; Hrabovets'kyj V. Istoryko-kraieznavchi pohliady Ivana Franka v joho pratsi «Halyts'ke kraieznavstvo» / V. Hrabovets'kyj // IV Respublikans'ka naukova konferentsiia z istorii kraieznavstva: [tezy dop. i povidoml.]. – K.:

²⁶ Дутчак О.І. Сучасна українська історіографія краєзнавчого руху в Галичині 30-х рр. XIX – 30-х рр. XX ст.: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 / О.І. Дутчак; Львів, нац. ун-т ім. І. Франка. Л., 2011. – 19 с.

²⁷ Масненко В. Іван Франко як історична постать у сучасній українській історіографії (огляд ювілейних видань) / В. Масненко // Франківські читання [Текст]: зб. статей / голова ред. кол. В.Т. Поліщук; Черкаський національний ун-т ім. Богдана Хмельницького. – Черкаси: Видавництво ЧНУ, 2007. – С. 154–158.

²⁸ Там само. – С. 157.

[b. v.], 1989. – S. 64–65; jogo zh. Ivan Franko pro Halyts'kyj kraj / V. Hrabovets'kyj // Tezy dopovidi ta povidomlennia naukovo-teoretychnoi konferentsii, prysviachenoj 500-richchiu pochatku selians'koho povstannia na Prykarpatti pid provodom narodnoho heroia Mukhy. – Ivano-Frankivs'k: [b. v.], 1990. – S. 10–11; Danyliuk A. Vnesok Ivana Franka v doslidzhennia narodnoho budivnytstva Ukrain's'kykh Karpat ta Prykarpattia / A. Danyliuk // Ivan Franko i svitova kul'tura: [materialy mizhnar. sympoz. YUNESKO]. – Kn. 2. – K.: [b. v.], 1990. – S. 112–113.

Bilynkevych I.O. Ivan Franko i Kolomyia [Tekst] / I.O. Bilynkevych. – Ivano-Frankivs'k: Halychyna, 1991. – 24 s.; Arsenych P. Shliakhmy Ivana Franka po Hutsul'schyni / P. Arsenych // Hutsul'schyna. – 1993. – № 8–9. – S. 8–9; Arsenych P. Ivan Franko na Prykarpatti / P. Arsenych // Obrii. – 1996. – № 1. – S. 37–42; Havryliv B. Prykarpattia v istoryko-kraieznavchikh doslidzhenniakh Ivana Franka [Tekst] / B. Havryliv. – Ivano-Frankivs'k: [b. v.], 2000. – 37 s.; Skomorov's'kyj V. Kraieznavchi studii Ivana Franka / V. Skomorov's'kyj // Kraieznavchij zbirnyk na poshanu Bohdana Havryliva. – Ivano-Frankivs'k: [b. v.], 2003. – C. 91–96; Skomorov's'kyj V. Ivan Franko iak kraieznavets' / V. Skomorov's'kyj // Kraieznavets' Prykarpattia. – 2004. – № 3. – S. 40–42; Skomorov's'kyj V.B. Istoryko-kraieznavchi pohliady Ivana Franka [Tekst]: dys... kand. ist. nauk: 07.00.01 / Skomorov's'kyj Vitalij Bohdanovych; Prykarpats'kyj natsional'nyj un-t im. V.Stefanyka. – Ivano-Frankivs'k, 2005. – 196 ark.; Skomorov's'kyj V. Istoryko-kraieznavchi pohliady Ivana Franka [Tekst] / V. Skomorov's'kyj. – Ivano-Frankivs'k: Hostynets', 2006. – 236 s.; Horak R. Ranni mandrivky Bojkivschynoi Ivana Franka v joho tvorchosti ta epistolarii / R. Horak // Etnos i kul'tura. – 2005/2006. – № 2/3. – S. 5–15; Skomorov's'kyj V. Vnesok Ivana Franka u rozvytok ukrains'koi kraieznavchoi nauky / V. Skomorov's'kyj // Materialy V Bukovyns'koi Mizhnarodnoi istoryko-kraieznavchoi konferentsii, prysviachenoj 130-richchiu zasnuvannia Chernivets'koho natsional'noho universytetu imeni Yurii Fed'koviycha, 29 veresnia 2005 p., Chernivtsi. – Chernivtsi, 2005. – T. 1: Istoriiia Ukrainy. Kraieznavstvo. – S. 443–447; Il'nyts'kyj I. Slidamy I. Franka na Bojkivschyni / I. Il'nyts'kyj // Dzvin. – 2005. – № 1. – S. 125–127; Luts'kyj Ya. Ivan Franko – kraieznavets' i mandrivnyk / Ya. Luts'kyj // Visnyk Prykarpats'koho universytetu. Istoriiia. – Ivano-Frankivs'k: [b. v.], 2006. – Vyp. 10/11. – S. 218–225; Lutsiuk H. Mistsia perebuvannia Ivana Franka u Kryvorivni / H. Lutsiuk // Pratsi NTSh. – Kosiv, 2006. – T. 2. Kraieznavstvo. – S. 59–61; Luts'kyj Ya. Turystychnymy stezhkamy Ivana Franka / Ya. Luts'kyj // Kraieznavets' Prykarpattia. – 2006. – № 8. – S. 17–21; Karas' H. Ivan Franko i muzychna kul'tura Prykarpattia / Hanna Karas' // Visnyk. – Ivano-Frankivs'k, 2007. – Vyp. 10–11. – S. 18–24; Popadiuk

M. Slidy, vkarbovani u vichnist'. Ivan Franko i Sniatynschyna [Tekst]: statti ta materialy / M. Popadiuk, V. Kharyton. – Sniatyn: Prut Prynt, 2006. – 95 s.; Arsenych P. Ivan Franko i Prykarpattia [Tekst] / P. Arsenych. – Ivano-Frankivs'k: Nova zoria, 2006. – 352 s.; Arsenych P. Mistsiamy zhyttia i diial'nosti Ivana Franka na Prykarpatti / P. Arsenych // Khto ie khto na Ivano-Frankivschyni. Novitnia istoriia cherez viky. – Vyp. 3. – K.: [b. v.], 2006. – S. 17–36; Havryliv B.M. Ivan Franko v Stanislavovi [Tekst]: istoryko-kraiezn. vyd. / B.M. Havryliv. – Ivano-Frankivs'k: Tipovit, 2006. – 96 s.; Luts'kyj Ya. Ivan Franko – kraieznavets' i mandrivnyk / Ya. Luts'kyj // Visnyk Prykarpats'koho universytetu. Istoriiia. – Ivano-Frankivs'k: [b. v.], 2006. – Vyp. 10/11. – S. 218–225; Hnatiuk M. Z Hutsul'schynoi v sertsii: Ivan Franko i Hutsul'schyna / Mykhajlo Hnatiuk // Hrazhda. – 2006. – № 14. – S. 23–25; Hrabovets'kyj V. Prykarpattia i Kameniar: do 150-richchia z dnia narodzh. Ivana Franka: zb. / V. Hrabovets'kyj. – [2-e vyd., dop.]. – Ivano-Frankivs'k: [b. v.], 2006. – 100 s.; Huraliuk P. Shliakhmy Ivana Franka na Pokutti ta Hutsul'schyni / P. Huraliuk // Pratsi NTSh. – T. 2: Kraieznavstvo. – Kosiv: [b. v.], 2006. – S. 54–58; Denysiuk I. Ivan Franko u Kryvorivni / Ivan Denysiuk // Hrazhda. – 2006. – № 14. – S. 26–32; Skomorov's'kyj V. Kraieznavchi doslidzhennia Ivana Franka / V. Skomorov's'kyj // Na vivtar istorii Ukrainy: iuvilejnyj zbirnyk na poshanu akademika AN Vyschoi shkoly Ukrainy, profesora V.V. Hrabovets'koho / MONU; Prykarpats'kyj natsional'nyj un-t im. V. Stefanyka; In-t istorii politolohii; [redkol.: Kuhutiak M.V., Rajkiv's'kyj I.Ya., Halyts'ka-Didukh T.V. ta in.]. – Ivano-Frankivs'k: Prykarpats'kyj natsional'nyj universytet im. V. Stefanyka, 2008. – S. 418–428; Dutchak O. Ukrain's'ka istoriografiiia pro kraieznavchu diial'nist' Ivana Franka / Olena Dutchak // Visnyk Prykarpats'koho universytetu. Istoriiia. Vyp. 16. – Ivano-Frankivs'k, 2009. – S. 153–162.

U storichchia narodyn Ivana Franka [Tekst]: zb. prats' i st. pryhotovanykh na naukovu konferentsiiu 12 i 13 travnia 1956 u vydanni NTSh i «Svobody» / Peredm. vid red. – N'iu-Jork: [b. v.], 1957. – 197 s. – (Zapysky / NTSh; t.166). – Tekst paral. anhl. – Avt. st.: V. Doroshenko, B. Kravtsiv, O. Kul'chyts'kyj, V. Yaniv, V. Mudryj ta in.

Velykomu Kameniarevi: Tezy dopovidej i povidomlen' Naukovo konferentsii, prysviachenoj 110-richchiu z dnia narodzhennia i 50-richchiu z dnia smerti I.Ya. Franka. – Vinnytsia, 1966. – 95 s.; Ivan Franko – pys'mennyk, myslytel', borets' za druzhbu mizh narodamy: [tezy dop. obl. nauk. konf., prysviach. 130-richchiu vid dnia narodzh. Velykoho Kameniar]. – Ivano-Frankivs'k: [b. v.], 1986. – 124 s.

Naukovo-teoretychna rehional'na mizhvuzivs'ka konferentsiia, prysviachena 135-richchiu z dnia narod-

zhennia I. Franka: tezy. – Ivano-Frankivs'k: [b. v.], 1991. – 56 s.; Ivan Franko – pys'mennyk, myslytel', hromadianyn [Tekst]: materialy mizhnar. nauk, konf., L'viv, 25-27 veresnia 1996 r. / L'vivs'kyj derzh. un-t im. Ivana Franka, Instytut ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakovycha HAH Ukrainy; red. L. Bondar [ta in.]. – L'viv: Svit, 1998. – 872 s.; Frankivs'ka naukova konferentsiia (15; 2000; L'viv). Tezy dopovidej p'iatnadtsiatoi schorichnoi naukovoï Frankivs'koi konferentsii [Tekst]: (27–29 veresnia 2000 roku) / vidp. red. t P. Ya. Salevych; L'vivs'kyj natsional'nyj un-t. Instytut frankoznavstva. – L.: [b. v.], 2001. – 98 s.; Frankivs'ki naukovy konferentsii (17; 2002; L'viv). Tezy dopovidej XVII (8–9 zhovtnia 2002 p.), XVIII (9–10 zhovtnia 2003 p.), XIX (10–11 zhovtnia 2004 r.) Frankivs'kykh schorichnykh naukovykh konferentsij [Tekst] / uporiad. L. Bondar; vidp. red. I. Denysiuk; L'vivs'kyj natsional'nyj un-t im. Ivana Franka. Instytut frankoznavstva. – L.: Vydavnychyj tsentr LNU im. I. Franka, 2007. – 180 s.; Ivan Franko i natsional'ne j dukhovne vidrodzhennia Ukrainy. Do 150-i richnytsi vid dnia narodzhennia [Tekst]: materialy nauk.-prakt. konf., 18 travnia 2006 r. / uklad. L. I. Romanova; red. S. M. Mytsenko; Kharkivs'ka derzh. naukova biblioteka im. V. H. Korolenka, Naukovo-metodychnyj pedahohichnyj tsentr upravlinnia osvity, Kharkivs'koi mis'koi rady. – X.: KhDNBK, 2006. – 116 s.; Ivan Franko: dukh, nauka, dumka, volia: materialy Mizhnarodnoho naukovoï i konhresu, prysviachenoho 150-richchii vid dnia narodzhennia Ivana Franka (L'viv, 27 veresnia – 1 zhovtnia 2006 r.) / MONU; L'vivs'kyj nats. un-t im. I. Franka; [vidp. red. I. Vakarchuk; redkol. B. Bunchuk, I. Hunchyk, R. Zorivchak ta in.]. – L'viv: LNU imeni Ivana Franka. – T. 1. – 2008. – 1158 s. ta in.

Hrabovets'kyj V. V. Istoryko-kraieznavchi aspekty pratsi I. Ya. Franka «Panschyna ta ii skasuvannia 1848 r. v Halychyni» / V. V. Hrabovets'kyj // Rozvytok istorychnoho kraieznavstva v konteksti natsional'noho i kul'turnoho vidrodzhennia Ukrainy: Tez. dop. i povid. V Vseukr. konf. – K.; Kam'ianets'-Podil's'kyj, 1991. – S. 126–127.

Ivan Franko i Bukovyna [Tekst]: materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf., prysviachenoi 150-richchii vid dnia narodzhennia Ivana Franka, Chernivtsi, 22 veresnia 2006 r. / red. kol. N. D. Babych [ta in.]; Chernivets'kyj natsional'nyj un-t im. Yurii Fed'koviycha, Chernivets'ke oblasne ob'iednannia VUT «Prosvita» im. Tarasa Shevchenka, Bukovyns'ke etnografichne tovarystvo, Bukovyns'kyj tsentr arkeolohichnykh doslidzhen'. – Chernivtsi: Prut, 2006. – 464 s.

Havryliv B. M. Istoryko-kraieznavcha tema v naukovykh doslidzhenniakh M. Hrushevs'koho / B. M. Havryliv // Tezy dopovidej ta povidomlen' naukovo-teoretychnoi konferentsii, prysviachenoi 125-richchii vid dnia narodzhennia akademika Mykhajla Hrus-

hevs'koho. – Ivano-Frankivs'k, 1991. – S. 48–49; Taraban V. Istorychne kraieznavstvo Halychyny u naukovij spadshyni M. Hrushevs'koho / V. Taraban // Mykhajlo Hrushevs'kyj i Zakhidna Ukraina: Dopovidi i povidom, nauk. konf. / L'viv, un-t im. I. Franka ta in. – (L'viv, 26–28 zhovt. 1994 r.) / A. Karas' (vidpovid. red.) ta in.; L'viv: Svit, 1995. – S. 143–144.

Franko 3. Mykhajlo Hrushevs'kyj i Ivan Franko / Z. Franko // Mykhajlo Hrushevs'kyj: 3b. nauk, prats' i materialiv Mizhnar. iuvil. konf., prysviach. 125-richchii z dnia narodzh. M. Hrushevs'koho. – L'viv. – 1994. – S. 291–296; Franko A. Spivpratsia M. Hrushevs'koho ta I. Franka u Naukovomu tovarystvi im. T. Shevchenka / A. Franko // Mykhajlo Hrushevs'kyj i Zakhidna Ukraina: Dopovidi i povidom, nauk. konf. / L'viv, un-t im. I. Franka ta in. – (L'viv, 26–28 zhovt. 1994 r.) / A. Karas' (vidpovid. red.) ta in.; L'viv: Svit, 1995. – S. 35–38.

Halyk V. Halyts'ke Pidhir'ia u hromads'ko-politychnij ta naukovij diial'nosti Ivana Franka (istoriohrafiiia problemy) / V. Halyk // Naukovi zapysky. – Drohobych, 2009. – Vyp. 24: Problemy humanitarnykh nauk. Istoriia. – S. 158–177.

Dutchak O. Ukrain'ska istoriohrafiiia pro kraieznavchu diial'nist' Ivana Franka / Olena Dutchak // Visnyk Prykarpats'koho universytetu. Istoriia. – Vyp. 16. – Ivano-Frankivs'k, 2009. – S. 153–162.

Halyk V. Halyts'ke Pidhir'ia u hromads'ko-politychnij ta naukovij diial'nosti Ivana Franka (istoriohrafiiia problemy) / V. Halyk // Naukovi zapysky. – Drohobych, 2009. – Vyp. 24: Problemy humanitarnykh nauk. Istoriia. – S. 170.

Dutchak O. Ukrain'ska istoriohrafiiia pro kraieznavchu diial'nist' Ivana Franka / Olena Dutchak // Visnyk Prykarpats'koho universytetu. Istoriia. – Vyp. 16. – Ivano-Frankivs'k, 2009. – S. 153.

Halyk V. M. Halyts'ke Pidhir'ia v hromads'ko-politychnij ta naukovij diial'nosti Ivana Franka [Tekst]: avtoref. dys... kand. ist. nauk: 07.00.01 / Halyk Volodymyr Mykolajovyich; Prykarpats'kyj natsional'nyj un-t im. Vasylia Stefanyka. – Ivano-Frankivs'k, 2009. – 20 s.

Dej O. Znachenye narodnoho tvorchestva v formirovanny krytycheskoho realizma Yvana Franko: Avtoref. dys... kand. fylol. nauk / AN USSR. Yn-t ykuststvedenyia, fol'klora y etnografyy. – K., 1950. – 16 s.

Nechytaliuk M. F. Dramaturhiia Ivana Franka i narodna tvorchist'. Dys. na oderzh. naukovoï stup. kand. filol. nauk. – L'viv, 1951. – 288 ark.

Lomova M. T. Diial'nist' I. Ya. Franka iak etnograf. Dys... kand. ist. nauk. – L'viv, 1955. – 265 ark.

19. Moroz M. O. Pytannia bibliografii i atrybutsii tvoriv Ivana Franka. Dys... kand. filol. nauk. – L'viv, 1962. – 229 ark.

20. Rudaia T.P. Yvan Franko – yssledovatel' slavianskoho fol'klora: avtoref. dyss ... kand. fylol. nauk. spets. 648. Fol'klorystyka / T. P. Rudaia. – K.: Yn-t yskusstvovedenyia, fol'klora y etnohrafyy ym. M. F. Ryl'skoho, 1971. – 28 s.
21. Lomova M.T. Etnohrafichna diial'nist' I. Franka / M.T. Lomova. – K.: Vyd-vo Akad. nauk Ukr. RSR, 1957. – 120 s.; Vozniak M.S. Z zhyttia i tvorchosti Ivana Franka / M.S. Vozniak. – K.: AN URSSR, 1955. – 340 s.; Ruda T.P. Ivan Franko – doslidnyk slov'ians'koho fol'kloru / T.P. Ruda. – K.: Naukova dumka, 1974. – 155 s.; Dej O. Ivan Franko: Zhyttia i diial'nist' / O. Dej. – K.: Dnipro, 1981. – 355 s. ta in.
22. Franko A. Naukovo-orhanizatsijna i vydavnycha diial'nist' Ivana Yakovycha Franka u naukovomu tovarystvi im. T.H.Shevchenka: Avtoref. dys... kand. ist. nauk. 07.00.02 / A.D. Franko; Nats. AN Ukrainy. In-t istorii Ukrainy. – K., 1995. – 16 s.
23. Vovchak A.S. Ukrain'ska fol'klorystyka u nymets'komovnykh dzherelakh kintsia XIX- pochatku XX st. [Tekst]: avtoref. dys... kand. filol. nauk; 10.01.07 / Vovchak Andrij Stepanovych; L'vivs'kyj natsional'nyj un-t im. Ivana Franka. – L., 2001. – 20 s.
24. Skomorovs'kyj V.B. Istoryko-kraieznavchi pohliady Ivana Franka [Tekst]: avtoref. dys... kand. ist. nauk: 07.00.01 / Skomorovs'kyj Vitalij Bohdanovych; Prykarpats'kyj natsional'nyj un-t im. V. Stefanyka. – Ivano-Frankivs'k, 2006. – 20 s.
25. Vasylenko M.H. Redaktors'ka ta vydavnycha diial'nist' Ivana Franka [Tekst]: avtoref. dys... kand. nauk iz sots. komunikatsij: 27.00.05 / Vasylenko Mykhajlo Hryhorovych; Kyivs'kyj natsional'nyj un-t im. Tarasa Shevchenka. Instytut zhurnalistyky. – K., 2008. – 19 s.
26. Dutchak O.I. Suchasna ukrains'ka istoriohrafiiia kraieznavchoho rukhu v Halychyni 30-kh rr. XIX – 30-kh rr. XX st.: avtoref. dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.06 / O.I. Dutchak; L'viv, nats. un-t im. I. Franka. – L., 2011. – 19 s.
27. Masnenko V. Ivan Franko iak istorychna postat' u suchasnij ukrains'kij istoriohrafii (ohliad iuvilejnykh vydan') / V. Masnenko // Frankivs'ki chytannia [Tekst]: zb. statej / holova red. kol. V.T. Polischuk; Cherkas'kyj natsional'nyj un-t im. Bohdana Khmel'nyts'koho. – Cherkasy: Vydavnytstvo ChNU, 2007. – S. 154–158.
28. Ibid. – S. 157.